

VII. SIBIŘSKÁ ANABÁZE 1918–1920

Československý armádní sbor po těžkých bojích s bolševiky

přepustil postupně od podzimu 1918 do ledna 1919 své bojové pozice na frontě bělogvardějské armádě admirála Kolčaka. Potom byl ke dni 1. února 1919 reorganizován na Československé vojsko na Rusi se třemi divizemi a dalšími jednotkami, které střežily Transsibiřskou magistrálu od Irkutska po Vladivostok.

Legionáři na Transsibiřské magistrále

Současně začaly námořní transporty příslušníků sboru po moři do Československa. První s raněnými vyplul z Vladivostoku v lednu 1919.

Přeprava pravidelných útvarů začala v prosinci 1919. Poslední opustil Vladivostok v září 1920. Plavidla najímala Československá ústřední hospodářská komise ve Vladivostoku – Centrokomise. Ministerstvo zahraničí v Praze vyjednávalo se Spojenci rozdělení přepravy následovně: Američané 50 %, Britové 25 % a ostatní státy Spojenců 25 %, avšak z těchto posledních 25 % většinu zajistila Centrokomise. Celkově se jednalo o 67 630 osob, z toho 56 459 vojáků a 11 271 civilistů. Používaly se čtyři základní trasy: a) kolem Asie přes Indický oceán, Rudé moře, Suezský průplav, Středozemní moře a Jaderské moře do Terstu; b) přes Tichý oceán, Panamský průplav, Atlantický oceán do Hamburku nebo c) přes Gibraltar, Středozemní moře a Jaderské moře do Terstu; d) přes Tichý oceán do Kanady, vlakem přes Severní Ameriku a potom opět přes Atlantický oceán do Hamburku. Následně se pokračovalo po železnici do Československa.

Po porážce bělogvardějských vojsk uzavřelo Československé vojsko na Rusi v únoru 1920 příměří se sovětskou vládou, která měla velký zájem na rychlém odchodu stále dobře vyzbrojených a bojeschopných Čechoslováků, kteří v březnu 1920 vyklidili Irkutsk a stáhli se do Vladivostoku.

S působením armádního sboru na Sibíři je také spojen vznik významného peněžního ústavu v listopadu 1919 – Banky československých legií (Legiobanky) s centrálou v Irkutsku. Původně se jednalo o akciovou společnost, která svůj kapitál získávala ze služného – žoldu – legionářů, jenž jim byl účtován ve francouzských francích. Ruští legionáři za jeho část nakupovali akcie banky, později se připojili také francouzští a italsí legionáři v Československu, takže v roce 1920 dosáhl kapitál banky 70 milionů československých korun. Legiobanka v Rusku úspěšně obchodovala s mědí, bavlnou a dalšími surovinami. Současně se však již v době první republiky vynořovaly spekulace o skutečném původu základního kapitálu Legiobanky, která byla obviňována, že si přivlastnila část ruského státního zlatého pokladu (zlato, stříbro, platina), jenž byl přemístován právě po Transsibiřské magistrále. Legiobanka přiznávala, že v průběhu bojů s Rudou armádou dobyl 1. pluk československých legií v září 1918 v Kazani ruský státní zlatý poklad, který však ruští důstojníci armádního sboru v listopadu 1918 údajně předali vládě admirála Kolčaka, která poklad vyvezla do zahraničí. Podle dochovaných údajů si ruští legionáři přivezli do Československa zlato v hodnotě asi 8 milionů korun, tedy něco přes 10 % původního kapitálu

Legiobanky. Celou otázku se zřejmě pro nedostatek důkazů již nepodaří objasnit. Většinou se předpokládá, že poklad byl v podstatě rozkraden ještě na území Ruska.

Problémy na Dálném východě

Armádní sbor se stále nacházel ve složité vojenské a politické situaci. Sice se průběžně bránil proti výpadům Rudé armády, ale nadále se nehodlal vměšovat do občanské války v Rusku. Přitom se někdy dostával do drobných i větších konfliktů také s bělogvardějskými ruskými jednotkami, které mu vyčítaly, že jim nehodlá pomoci proti bolševikům, a zároveň s japonskými i čínskými oddíly na Dálném východě. Nejznámější je incident v Chajlaru, železniční stanici mezi Čitou a Charbinem, k němuž došlo v dubnu 1920 a jenž se týkal obrněného vlaku Orlík, který legionáři ukořistili již v roce 1918 v bojích s bolševiky na Volze. Jednalo se o jeden z nejlépe opancéřovaných a vyzbrojených vlaků na Transsibiřské magistrále, proto Japonci požadovali jeho vydání, což legionáři odmítli, protože obrněnec byl určen jako poslední obrana týlu stahujících se jednotek armádního sboru. Jeho velení přislíbilo vydání vlaku až ve Vladivostoku. Japonci návrh odmítli. Potom proběhla asi hodinová naprosto nepřehledná přestřelka československých, japonských a čínských jednotek, v které byly ztráty na všech stranách. Legionáři nakonec vlak ubránili, také s pomocí zákroku britských, čínských, francouzských i amerických diplomatů, kteří samozřejmě neměli zájem na posílení pozice Japonců na Dálném východě.

Významnou součástí působnosti armádního sboru na Sibiři bylo i budování diplomatické služby Československa na Dálném východě. V prosinci 1918 až lednu 1919 ministr války generál M. R. Štefánik prováděl inspekci československého vojska na Sibiři. Přitom také založil konzuláty v Čitě, Charbinu, Irkutsku, Omsku a Vladivostoku. Konzulem v ruském Irkutsku se stal B. Pavlů, konzulem v ruském Vladivostoku V. Gírsa a konzulem v čínském Charbinu se stal osobní přítel prezidenta T. G. Masaryka podplukovník JUDr. Miloš Hess. Charbin přitom byl jakýmsi neoficiálním centrem československé diplomacie na Dálném východě. Ministr zahraničí

E. Beneš potom v září 1919 jmenoval M. Hesse chargé d'affaires v Pekingu. Samozřejmě se budování zdejší diplomatické služby neobešlo bez problémů, a to kvůli nedostatku kvalifikovaných odborníků, malým zkušenostem nových diplomatů, potížím se spojením a celkové složité politické situaci na Dálném východě po první světové válce v důsledku občanské války v Rusku a vleklých nepokojů v Číně.

Paměti

Osm měsíců v Omsku

21/3 – 5/11 1919

Z tohoto období nemám po ruce svůj podrobný deník, jen kusé záznamy. Proto se omezím jen na povšechné popsání událostí, jak se mi zachovaly v paměti. Do Omska přijíždí 6. pluk (kromě 2. praporu) v první jarní den 21/3 1919. Omsk je sídlem Kolčakovy vlády, štábu francouzského generála Janina, který se stává vrchním velitelem všech spojeneckých vojsk na Sibiři. Ke své ochraně si zvolil náš pluk. Pluk byl při svém příjezdu slavnostně přivítán na nádraží, vyzdobeném prapory všech spojenců, vojenskými i vládními hodnostáři a zástupci obyvatelstva chlebem a solí. Toto okázalé uvítání se nás nijak hluboce nedotklo.

22/3 – koná generál Janin¹⁸² slavnostní přehlídku a udílí důstojníkům a mužstvu francouzská vyznamenání. Jsem dekorován řádem Croix de guerre [Válečný kříž].

Už v prvních dnech pobytu v Omsku pozorujeme nespokojenost s vládou Kolčakovou i u železničářů, kteří byli ještě donedávna živlem vládě příznivým. Cítíme, že stojíme zase na horké půdě, což nás nutí k opatrnosti a bdělosti. Omská vláda nabízela nám místo teplušek za ubikace kasárny ve městě. Jejich „dobrou vůli“ s díkem odmítáme. Spokojujeme se s kasárnami na kolečkách, očekávajíc brzký odjezd na východ, přičemž si uvědomujeme, jak těžce bychom za stávajících poměrů sháněli k další cestě nové vagony. Vyklidili jsme nádraží a všech šest našich vlaků bylo umístěno na stejných kolejích za městem, v blízkosti

182 Maurice Janin (1862–1946). Francouzský generál. Náčelník francouzské vojenské mise v Rusku. Od srpna 1918 vrchní velitel všech spojeneckých vojsk v Rusku, tedy také československého armádního sboru. Jeho vojáků si vážil pro jejich statečnost a vojenské úspěchy. Proto si také zvolil 6. československý střelecký pluk – Hanácký jako elitní jednotku pro svoji osobní ochranu v rozjitřených ruských poměrech.

bývalého tábora kadetů. Rusové pojmenovali naše stanoviště vlaků „Čechinsk“. Tam jsme se pohodlně po svém zařídili: udržovali přísnou čistotu v těpluskách i okolí ešalonů, zařídili letní stáje pro koně, kuželnu a kino v přírodě; zryli jsme odpočatou stepní půdu na zahrádky, z nichž jsme brzy sklízeli výbornou a bujnou zeleninu a těšili se z květinových záhonů. V blízkosti vlaků zřízeno bylo prostorné hřiště ke hrám a lehké atletice.

Ačkoliv jsme počítali s delší zastávkou v Omsku, přece nikdo nepředpokládal, že se náš pobyt ve městě prodlouží skoro na osm měsíců. V jedno jsme věřili pevně – že jsme svou bojovou činnost v Rusku, k níž jsme byli ne naší vinou, ale nešťastnými okolnostmi přinuceni, už definitivně skončili. Naše mysl i úvahy byly obráceny k vlasti, která jako nově zrozená republika prožívala po válce své dětské nemoci. Doba osmi měsíců, prožívaná daleko od vlasti v chaosu vnitřních zmatků, dávala čs. vojáku příležitost, aby přemýšlel, revidoval naši dosavadní činnost v Rusku vůbec a na Sibíři zvláště. Čs. voják, ať prostý, či důstojník, těžce snášel neplodný život, jaký vedl. Zdálo se mu, že ztrácí kus svého života, že je obětí mocných, kteří jeho sil využívají ve svůj vlastní prospěch. Zdálo se mu, že slouží cizím zájmům a okrádá tím svou vlast, která by jeho sil a schopností mohla využít účelněji. Z bývalého čs. dobrovolce, naplněného až překypujícího elánem, stával se člověk podlomený, nespokojený a nedůvěřivý, u něhož propukala někdy až odbojná nálada, aby se za čas zase uklidnila pod dojmem rozumových důvodů, k nimž docházel buď sám, nebo je přejímal od jiných. Já mám také dost času a příležitosti, abych si zavzpomínal na to, čím jsme žili dříve a co prožíváme teď za svého pobytu v Omsku.

Vnitřní politická situace v Rusku

Každý příslušník čs. vojska na Rusi vstupoval do armády s úmyslem pomoci vymanit svou vlast z německo-maďarské poroby. Byl ochoten osvobozovacímu boji věnovat své síly, své schopnosti i za cenu svého zdraví a třeba i života. Tuto svou snahu projevoval hlavně tam, kde se střetl přímo s ozbrojenou silou svých utlačovatelů. Dosvědčovaly to znamenité a odvážné činy rozvědčků Čs. družiny ve svazku Ruské armády v bojích proti Rakušanům a Němcům, byly to hrdinné boje pluků

čs. brigády u Zborova, kdy za vlády Kerenského ruští vojáci v masách opouštěli frontu. Do dějin osvobozovacích snah se dobře zapsaly české pluky, zvláště 6. pluk Hanácký v bojích u Bachmače, když znemožnily úmysl Němců zlikvidovat čs. armádu a zastavily jejich rychlý postup, a zachránily tak pro Rusy aspoň částečně bohaté zásoby a válečný materiál před vyrabováním Ukrajiny. Čs. voják byl vždy ochoten přispět na pomoc tomu, kdo ve snaze zachránit Rusko obracel zbraně proti Centrálním mocnostem, ať to byla vojska carská, později bolševická nebo ukrajinská.

Po rozkladu ruské fronty československé vojsko s nadšením uvítalo možnost pokračovat v boji proti Centrálním mocnostem na západní frontě ve Francii, kam mělo být dopraveno po moři z Vladivostoku. Těšili jsme se, že naše osvobozovací snahy najdou uplatnění tam. Příslušníci československého armádního sboru i jeho velení přísně dodržovali Masarykův příkaz nevměšovat se do vnitřních záležitostí Ruska.

Za svého pobytu v Rusku, v zajetí i v armádě, se každý čs. dobrovolcěk dobře seznámil s poměry i obyvatelstvem, na němž se naučil poznávat jeho přednosti i chyby, zamíloval si ruský lid a dovedl jeho nedostatky i přísně a spravedlivě kritizovat. Poznal zhýralou, neschopnou a nenapravitelnou ruskou buržoazii, jež dovedla vysávat prostého člověka způsobem, který se přičil našemu sociálnímu citění. Dobře znal zaostalost venkovského mužika. Cenil si jeho dobroty srdce a pohostinství, podívoval se jeho přirozené životní moudrosti, obětavosti a jiným vlastnostem, prýštícím z jeho široké slovanské duše.

Mnozí se z tisku a ve styku s obyvatelstvem seznámili důkladněji i s politickými poměry na Rusi, sledovali programy a zápolení politických stran, ať to byly strany konzervativní – monarchisté, kadeti (konstituční demokraté) –, nebo strany socialistické – bolševici, menševici, eseri (socialističtí revolucionáři). Vzpomínám si, s jakými dojmy jsme sledovali rozhárané a nezdravé poměry na carském dvoře (Rasputin), jak se nám ulehčilo při svržení cara. S obavami a úzkostí jsme pozorovali vývoj a průběh Říjnové socialistické revoluce v roce 1917. Sympatie většiny našich lidí byly na straně dělného lidu, ale průvodní jevy revoluce se nám nelíbily. Násilnosti, loupeže a vraždy byly nám proti mysli. Dezorganizace, činy vyvěrající z nepochopení dosažené svobody, nízká úroveň vzbouřených mas, svévolné ničení soukromého i veřejného majetku, vybjíjení lidí bez

soudů rozvášněnými stoupenci z obou stran, řádění internacionálních rudých částí složených z Němců, Maďarů, Číňanů aj., pod jejichž bezcitností trpěli buržoové stejně jako prostý lid, to všecko bylo podkladem k naší domněnce, že bolševický režim se v tomto stavu neudrží a musí podlehnout organizované síle, která by revoluční výstřelky usměrnila. Boje bolševiků s Ukrajinci a s kozáky ve všech částech říše, strádání ruských lidí zalévalo naše nitra bolestí.

S bolševiky jsme žili na Ukrajině ve shodě zachovávající přísnou neutralitu ve vnitřních sporech v Rusku. Spokojili jsme se s tím, že nás propustí na Dálný východ. Podrobili jsme se i jejich požadavku odevzdání zbraní, postupně až na 8 pušek na ešalon.

Nakonec jsme se přesvědčili, že úmysly bolševické vlády nejsou takové, za jaké jsme je považovali. Zákeřná přepadení našich částí (u Marianovky, Zlatoustu, Čeljabinsku aj.), nařízení Trockého o odzbrojení a likvidaci našeho vojska vtiskly zbraně do našich rukou za účelem sebeobrany. Dostali jsme se do tvrdých bojů s Rudou armádou, v nichž jsme byli zpočátku úplně osamoceni. Do těchto bojů jsme nenastupovali rádi, dávali jsme se do nich se smíšenými pocity: se zařatými pěstmi v sebeobraně, se slzami v očích nad proléváním bratrské krve.

Příkladem toho byl podporučík Šavrda, učitel, bývalý dobrovolník v srbské armádě, chrabřý voják, jemuž v prvním boji s Rudými vypořádaly nervy a odepřel pozvednout zbraň proti Slovanům. Byl za to degradován na obyčejného vojáka a přeložen k jinému pluku. Později uznal nevyhnutelnost boje a v jednom z nich, bráně se až do posledního náboje, byl v pravém slova smyslu rozsekán na kusy.

Boje na frontách proti bolševikům trvaly tři čtvrtě roku. Zpočátku se k nám přidružovali kozáci vedení svými atamany Krasnovem, Krasilnikovem, Aněnkovem aj. a ruské pluky formované z frontoviků, dobrovolců a později i mobilizovaných.

Na Sibíři se ustavovaly vlády, které neměly dlouhého trvání. Trvalejší vládu vytvořil admirál Kolčak, do něhož jsme zpočátku vkládali určité naděje i my. Všechny vlády – i Kolčakova – trpěly typickou ruskou nemocí. Byla to slabost, nerozhodnost, organizační neschopnost, buržoazní nabubřelost, honba za kariérismem a odklon od demokratických zásad v kruzích vládních; plané řečnění, neochota k obětem a požívačnost ve

vrstvách buržoazních; a nakonec nekázeň mezi obyvatelstvem v zázemí i ve vojsku na frontách.

Hospodářský rozvrat, finanční nesnáze, nestejnorodé smýšlení obyvatelstva ztěžují vládě provádět i dobře míněné úmysly. Čím dále tím více se šíří nespokojenost obyvatelstva s vládou, která se chápe v bezradnosti i krutých prostředků k uhájení své moci a stává se hrůzovládou. Protibolševická fronta postrádá jednotné [velení], jímž by zaujala lid. Ani nově formované vojenské části nejsou spolehlivou oporou neoblíbené vlády.

Počátkem srpna 1919 propuká v Omsku hanebná úplatková aféra, při níž Kolčakovi generálové měli více na mysli své obohacení než zájmy trpčícího lidu. Zdálo se, že trpělivost obyvatelstva dosáhla vrcholu a že dny Prozatímní sibiřské vlády jsou sečteny.

V této pohnuté době chápou se iniciativy kozáci. Vyhlášují všeobecnou mobilizaci, svolávají na den 14. srpna do Omska mimořádný sjezd zástupců kozáckého vojska a zvou k němu i „*bratry podle rodu, druhy ve zbrani, hrdiny Čechoslováky, zástupce slavného 6. pluku*“. Slavnostního oběda, jímž je sjezd zakončen, se zúčastňuje velitel pluku podplukovník Jaroš, jeho náměstek major Mézl, velitelé praporů kapitáni Kravák, Kratochvíl, Navrátil a Pokorný a asi deset poddůstojníků a prostých dobrovolců. Slavnostní řeči pronášejí generál Ivanov-Rinov, atamani Dutov a Krasilnikov. Z Čechoslováků odpovídá přípitkem zástupce československé vlády v Omsku major Košek, za 6. pluk major Mézl. Kozáčtí představitelé se snaží získat Čechoslováky opět na bojiště. Čeští mluvčí se zabývají ve svých projevech minulostí a budoucností, vyhýbajíce se době přítomné. Kozáci z jejich úst neuslyšeli, co slyšet chtěli, přesvědčili se, že musí spoléhat tentokrát jen na svoje síly.

Bolševici šli zatím za jednotným cílem. Svá vojska neustále doplňovali z řad dělnictva průmyslových závodů, z mobilizovaných občanů a ze zajatců německé a maďarské národnosti. Měli ve svých řadách i mnoho Mongolů. Postupně organizovali a zdokonalovali výcvik rudých oddílů. Posilu nacházeli i v nespokojeném obyvatelstvu v krajích obsazených vládními vojsky. V hlubokém zázemí a na celé Sibiři se vytvářely bolševické partyzánské oddíly. Nespokojenost s Kolčakovou vládou převedla na jejich stranu i ty skupiny dělnictva, které stály dříve proti nim nebo se stávaly k politickému dění lhostejně.

A tak se československé části octly v nepřízni jak bolševiků, kteří je vinili, že jsou oporou zpátečnické vlády, tak i Kolčakovy vlády, která se jich obávala pro jejich demokratické smýšlení. Kozáci byli zklamáni pasivitou čs. vojsk a z řad obyvatelstva jsme často slyšeli výčitky, že jsme boje s bolševiky rozpoutali a teď že chceme odjet a je ponechat svému osudu. Po odstupu československých částí z front sibiřská vojska své pozice neudržela. Padl Perm, později Jekatěrinburg, který se stal hlavním operním bodem pro bolševické akce směřující k Omsku.

Začátkem září 1919 podnikají vládní vojska nástup proti Rudým pod velením ruského generála Diterichse. Zpočátku úspěšně, ne však na dlouho. Doplňená vojska Rudých podnikají mohutný nástup, pod nímž přímo tají a rozpadávají se sibiřské pluky. Na frontě zůstávají jen zbytky vyčerpaných, špatně oděných a obutých vojáků, kteří hledají spásu v útěku do lesů nebo přebíhají k Rudým. Omsk sílí v panice. Vláda se stěhuje na východ, obyvatelstvo přeplňuje nádraží a snaží se zachránit holé životy. Pád města se nezadržitelně blíží. Všechny české části už projely Omskem, v němž zůstává až do prvních dnů listopadových jen francouzská mise s generálem Janinem a třemi vlaky 6. pluku.

Život pluku v Omsku

Všechny vlaky 6. pluku byly umístěny mimo nádraží na slepých kolejích (tupiku), kde tvořily osadu zvanou „Čechinsk“. Bylo po bojích. Dobrovolci užívali odpočinku, jehož si po právu zasloužili. Voják však musí být stále zaměstnáván. Zahálčivý život vede k pohodlnosti, tělesná zdatnost klesá. Nečinnost působí na tělo i duši vojáka nepříznivě: uvolňuje jeho kázeň, zhoršuje jeho všeobecnou morálku. Proto bylo nutno naše chlapce přiměřeně zaměstnat. Věnovali jsme se v první řadě čistotě, pořádku a úpravě zařízení ve vagonech osobních i těpluskách. Ubikace byly vyklizeny, vyčištěny, vydezinfikovány. Každý si dal do pořádku zbraně, uniformu i obuv; prádlo si vyprat buď sám, nebo si dal řádně vyvařit, vyprat a vyžehlit, aby se zničily zárodky hmyzu, který v době bojů obtěžoval téměř bez rozdílu všechny.

Vojenská cvičení se s mužstvem nekonala. Jednak proto, že si všichni odbyli řádný bojový výcvik na frontách, a také proto, že v době okřídleného hesla „*Vojna do bot!*“ byly takové „vopičky“ nepopulární a zbytečně dráždily mužstvo. Omezovali jsme se na pochodová cvičení městem (což